

FEJÉR LÁSZLÓ

Egy életpálya töréspontja - Mosonyi Emil és az 1956-os forradalom

Ha az 1956-os forradalom kapcsán egy életpálya töréspontjáról beszélünk, akkor néhány rövid életrajzi adatot előre kell bocsájtani.

A részletekre nem kitérve, csak felsorolásszerűen a főbb állomások:

Mosonyi Emil 1910-ben született Budán.¹ 1934-ben megkapja műegyetemi oklevelét, majd rövid ideig tanársegéd ugyanott a vízépítési tanszéken. Állami szolgálatba lépve az Országos Öntözésügyi Hivatal mérnöke, majd 1942-től az Országos Vízierőügyi Hivatal főnöke, részt vesz a békésszentandrási vízlépcső, később a tiszalöki vízlépcső tervezésében. A II. világháború után a tiszalöki vízlépcső tervezésének és kivitelezésének vezetője, a VIZITERV igazgatója, a dunai vízlépcsőrendszer előmunkálatainak vezetője, Kossuth díjas (1952), az MTA levelező tagja, 1953-tól a budapesti műegyetem vízépítési tanszékének vezetője, a Magyar Hidrológiai Társaság elnöke (1950-1954 között). A kiváló mérnök szakértelmét nem csupán a Horthy-rendszer, hanem a Rákosi-rendszer is elismeri. Semmiféle pártnak nem tagja (a koalíciós időszakban egy rövid kisgazdapárti kitérőt leszámítva), mégis karrierje töretlen – hiszen munkája építő jellegű, s az ország gazdasági emelkedését szolgálja.

A szakmai tudományos életbe jól beágyazódva, azon kevesek közé tartozik, akik külföldi konferenciákon is részt vehetnek, s szakmai kapcsolatot is fenntarthatnak. Minden olyan, mint egy mesében! Igaz, irigyei is akadnak. A műegyetemen is. Nem mindenütt nézik jó szemmel, ha valaki sikeres, ráadásul sokat is tud, sokféle bizottságban tag, sok helyen jelennek meg publikációi. Ráadásul két munkahelye is van: miközben tanszékvezető az egyetemen, a VIZITERV-nek is igazgatója. S mindezek mellett népszerű előadó, hallgatói szívesen járnak előadásaira, stb., stb.²

S akkor jön 1956 október 22–23-a, s megindul egy olyan forradalmi folyamat, amelynek egyik legfontosabb bölcsője a Műegyetem. A két műegyetem: az ÉKME és a BME.

A műegyetemi professzorok sokáig nem tudták egységesen kezelni a helyzetet, ami nem is csoda. Az ÉKME rektora, Cholnoky Tibor kezdetben megpróbálta az addigi hatalmi eszközöket és az egyetemi tanács szervezetét használva mederben tartani az eseményeket, de a forradalom gyorsan túllépett rajta. Hasonló helyzetben volt a BME rektora, Gillemot László is. A mérnökhallgatók már korábban elkezdtek szerveződni, míg végül október 31-én megalakult az Oktatók Ideiglenes Forradalmi Bizottsága (OIFB)³. A két egyetemet egyesítő Bizottság megválasztásakor úgy jártak el, hogy minden karról 2 professzort és 2 oktatót delegálhattak választóik.⁴ A Mérnöki Karról Korányi Imre és Mosonyi Emil tanszékvezetők, valamint Kerkápoly Endre és Kollár Lajos kaptak

1. Eredeti családneve Mahler volt, amit az 1930-as évek közepén – mint annyi más hasonlóan németes nevű mérnök társa, éppen a hitleri nagynémet birodalom szellemének hazai terjedése idején – családjával együtt magyarosított. Szomorú fintora a sorsnak, hogy ma Mosonyi Emil német állampolgár, igaz, a mérnökvilág magyarként tartja számon.

2. Persze akkor, ha Mosonyi számtalan egyéb elfoglaltsága mellett meg tudta tartani előadását.

3. Pócz Erzsébet: Kronológiai előtanulmány a Budapesti Műszaki Egyetem 1956-os történetének feldolgozásához. Bp. 1996.

4. Más forrás szerint az OIFB megalakulása október 28-án történt. (Frivaldszky János: Ötvenhat műegyetemistái – Ének a Lyukas zászlóról. Pomáz, 2006.)

4. „Mivel a diákok kedvelték az előadásaimat és személyemet is, a forradalom kitörése után, amikor már úgy nézett ki, hogy az oroszok elmennek, tartottam egy beszédet a diákoknak. Szép beszédet, nem uszított. Elmondtam, örülünk annak, hogy megszabadultunk a megszállóktól, s mivel keresztény, katolikus erkölcsi alapokon álló ember vagyok, mindenkit óvok a bosszútól. A bosszú ne jellemezze életünket, ezért arra kérem a diákságot, senki ne ragadtassa el magát semmiféle atrocitásra. Nekünk az a legfontosabb feladatunk, hogy tanuljunk, és megmutassuk, hogy kiváló mérnököket adunk a szabad Magyarországnak. Ekkor odajött hozzám egy lány, arcon csókolt és kitűzött a zakómra egy szál virágot. Nagy ováció fogadta.” Részlet Árpási Zoltán: Mosonyi Emil a vízépítés professzora. Bp., 2006. könyvéből.

bizalmat. A Forradalmi Bizottság elnöke az építészprofesszor Csonka Pál lett.⁵

Az OIFB megválasztásának első napján tárgyalt a kialakult helyzetről és több határozatot fogadott el. Ebből témánk szempontjából az az érdekes, hogy a másnap a Sportcsarnokban megtartandó Országos Forradalmi Bizottság ülésére Mosonyi Emil professzort és Kerkápoly Endre adjunktust delegálták, azzal a határozott feladattal, hogy ott Mosonyi szóljon fel, és javasolja beválasztani az Országos Nemzeti Tanácsba Gillemot Lászlót, a BME akkori rektorát. Ugyancsak Mosonyit, Kerkápolyt és Török Bélát bízták meg azzal, hogy a régi piarista épületben megalakult Egyetemisták Forradalmi Bizottságával vegye fel a kapcsolatot, s tájékoztassa őket az OIFB létrejöttéről és céljairól.⁶

Az OIFB november 1-én is ülésezett, s az ülés egyik határozata Nagy Imre miniszterelnök felkereséséről döntött. A küldötteknek (Mosonyi és Macskássy professzoroknak) feladatául szabták, hogy felajánlják a kormányának a műszaki ügyekben az OIFB segítségét, s biztosítsák arról, hogy az akkoriban elhatározott általános sztrájkjal nem értenek egyet. Ha mégis sor kerül a sztrájkra, akkor az ne érintse a közszolgáltatást.⁷

Általános a vélemény, hogy az egyetemi forradalmi bizottságok (mert a hallgatóknak, valamint a műegyetemi dolgozóknak is volt hasonló szervezete) elég nagy zűrzavarban működtek, hiszen nem voltak elhatároltak a célok, feladatok és jogosítványok, ezért ha valaki, aki a forradalmi cselekvés mezejére kívánt lépni, de egyik bizottságba se választották be, akkor fogta magát, elment valamelyik kollégiumba, ahol elég radikális hangulat alakult ki a hallgatók között, és ott lett forradalmár, nemzetőr.

A szovjet csapatok november 4-iki általános bevonulása lényegében véget vetett a Műegyetemen a fegyveres forradalmi megmozdulásoknak is. A szovjet katonák behatoltak az egyetem területére is, feltehetően fegyverek után kutatva, és nem kevés kárt okozva az egyes tanszékeken. Persze fegyvereket is találtak. Novemberben, az itteni óvodában néhány társával rejtőzködő Széna téri Szabó bácsit elhurcolták az államvédelmisek, a szokott régi rend még jó darabig nem állt helyre. Voltak, akik elmenekültek, külföldre távoztak, de az oktatók és hallgatók döntő többsége maradt. Mosonyi professzor semmi rossztól nem tartott, sőt, úgy ítélte meg, hogy nyilvános megszólalásai mindvégig a helyzet normalizálását, a törvényesség betartását szolgálták.⁸ Ennek megfelelően a hátralévő, 1957 januárjának második felében induló szemesztert minden további nélkül végigtanította és végigtaníthatta.

A megtorlás gépezete először csak azok ellen irányult, akik a fegyveres harcokban, vagy a november 4-e utáni időszakban a Kádár-kormányval szembeni határozott ellenállásra buzdítottak. Később, ahogy a forradalmi 12 nap eseményei és szereplőinek tettei egyre inkább nyilvánvalóvá váltak az államvédelmi nyomozó szervek előtt – sor került a megtorlás kiszélesítésére. Az akkori Oktatásiügyi Minisztérium miniszterhelyettesének, Szigeti

5. „Aztán megalakult az egyetemen a forradalmi bizottság. A résztvevők elkezdtek neveket kiabálni, mire Csonka Pál professzor barátom azt mondta, ne kiabáljanak, a demokrácia nem így működik, tessék rendes választást tartani. Elkezdtek krétával jelölni, ki hány szavazatot kapott, így állt össze a forradalmi bizottság. Csonka [helyesebben Taky Ferenc] lett az elnök, a tagok közé pedig engem is beválasztottak. Ott helyben megbízták Macskássy Árpád gépészmérnök professzort és engem azzal, hogy menjünk a parlamentbe tárgyalni Nagy Imrével a diákság követeléseiről.” Idézet Árpási Zoltán, 2006. interjúkötetéből.

A Budapesti Műszaki Egyetem Oktatóinak Ideiglenes Forradalmi Bizottsága Taky Ferenc elnökségével a következő tagokból állt. Építész Kar: Csonka Pál, Rados Jenő, Fecskés Tibor, Somogyi László. Gépész Kar: Heller László, Taky Ferenc. Mérnök Kar: Mosonyi Emil, Korányi Imre, Kerkápoly Endre, Kollár Lajos. Vegyészmérnök Kar: Lányi Béla, Görög Jenő, Mester László, Déry Márta. Villamos Kar: Sváb János, Simonyi Károly, Török Béla, Retter Gyula. Közlekedési Üzemelmérnök Kar: Kádas Kálmán, Bálintffy József. (A Mérnök Újság, 2006. októberi száma alapján.)

6. Az első napon elfogadott határozatok vele kapcsolatos tényére Mosonyi professzor, a vele 2006. november 22-én folytatott telefonbeszélgetéskor nem tudott visszaemlékezni.

7. Pöcz, 1996.,

Mosonyi prof. megemlítette, hogy a forradalom előtt néhány héttel a Váci utcában odaintette magához az éppen arra sétáló Nagy Imre, s elbeszélgettek arról, milyen fontosabb tennivalók állnak a szakemberek előtt a Duna és a Tisza ügyeiben, az árvízvédelem kérdéseiben.

November elején tehát Nagy Imre fogadta őket, s nagyon bizakodó hangon beszélt a szovjet csapatok küszöbönálló kivonulásáról, a helyzet várható normalizálódásáról, s mindazon tervek nyugati pénzügyi segítséggel történő megvalósításáról, amikről néhány héttel korábban Mosonyival szót váltottak.

8. Egyetemi tanártársa, Kovács Károly Pál még azzal is bízta: „Meglásd, még meg fogják neked köszönni, hogy te mindig csitítottál, nyugalomra intettél!”

Józsefnek aláírásával szigorú körlevél⁹ hívta fel az egyetemek vezetőit, hogy Felülvizsgáló Bizottságokat kell létrehozni, akik az oktatóknak az „ellenforradalom” alatti magatartását mérlegelve, szükség esetén a megfelelő fegyelmi határozatot is meghozzák. A Mérnöki Karon a Bizottság vezetésével Vásárhelyi Boldizsár professzort, a Kar dékánját bízta meg a rektor, tagjai pedig Zigány Ferenc az ábrázoló geometria professzora, valamint Salamin Pál dékánhelyettes és Szalay Kálmán hídépítéstani tanársegéd voltak¹⁰. A Bizottság az elvárthoz képest igen óvatos volt, mondhatnánk azt is, hogy nem volt a forradalmi munkás-paraszt kormány ökle. Mosonyi Emil esetében pl. megállapították, hogy ügye nem kíván további vizsgálatot.¹¹

Mindez nem segített Mosonyinak „túlélésében”, annak ellenére, hogy őt is megkeresték a hatalom friss birtokosai. Gerendás István mérnöktábornok, az MSZMP műegyetemi főmegbízottja ajánlotta Mosonyinak, ha ír egy levelet, amelyben elismeri, hogy megtévedt, az ellenforradalmárok félrevezették és mindezért bocsánatot kér, akkor megtarthatja katedráját. Mivel Mosonyi úgy ítélte, hogy ő – saját értékrendje szerint – semmi elítélhető nem tett, nem írt semmiféle levelet sem¹². A következmények nem maradtak el.¹³ A tanév végeztével, 1957. június 25-én, a tanszékvezető egyetemi tanárok közül elsőként őt távolították el az egyetemről.¹⁴ Nem sokkal később követte őt az OIFB elnöke, Csonka professzor is. Az egyetem pártszempontból 100%-ig megbízható, ám szerény képességű régi-új rektora, Rados Kornél¹⁵ azon nyár végén¹⁶ még egyszer utánanyúlt volt professzortársának, s javasolta, hogy Mosonyit fosszák meg kitüntetéseitől és akadémiai levelező tagságától.¹⁷

Mindezek fényében nem árt utánanézni, miként ír a Műegyetem (az ÉKME) 1956/57. évi évkönyve az „ellenforradalmi” eseményekről¹⁸, ill. Mosonyi Emil szerepéről.¹⁹

„A két egyetem október 29-i közös tanácsülésén...a tanács csatlakozott Mosonyi Emil akkori egyetemi tanárnak „a sebesültek és hősi halottak rokonainak segélyezésére” indított segélyakciójához, 100.000 forintot szavaztak meg erre a célra.”

(Ugyanezen nap) „Deklarációt készítettek a szovjet csapatok kivonulásának követeléséről, ezt szabták a további munka feltételül. Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem részéről a többi között Csonka és Mosonyi akkori professzorok vettek részt a szövegező bizottságban.”

(Október 30-án) „...az egyetem több oktatójának kívánságára újabb tanácsulást hívtak össze. Mosonyi Emil már felvetette a két egyetem egyesítését, ezt mások is alátámasztották felszólalásukban.”

Lássuk, mit írtak az Oktatók Ideiglenes Forradalmi Bizottságának megalakulásáról:

„Megválasztottak olyanokat, akik az ellenforradalom vezetőivé váltak, mint dr. Csonka Pált, Somogyi Lászlót, Kollár Lajost, dr. Mosonyi Emilt, Fecskés Tibort, és Bálintffy László adjunktusokat. Közülük egyesek nagytőkések,

9. 1957. április 19-i keltezéssel.

10. Közülük Szalay komolyan vette a tisztogatást, talán ezért is delegálták éppen őt a bizottságba.

11. A Felülvizsgáló Bizottság illetékességi köre az egyetemi tanárookra és az egyetemi docensekre nem terjedt ki, ők az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartoztak. (Dr. Palasik Mária szíves közlése). Mosonyi tanársegédje, a volt népi kollégista Orlóczy István viszont csak úgy került el a Bizottság további eljárását, hogy „önként” távozott az egyetem kötelékéből. Mosonyi másik tanársegédje, Széll Sándor még rosszabbul járt, őt a forradalom alatti tevékenységéért hosszú börtönbüntetésre ítélte a Kádár-rendszer.

12. Árpási Zoltán, 2006.

13. „Rám fogták, hogy uszító beszédet tartottam, ami persze nem volt igaz, de ellenségeimnek kapóra jött. Sok irigy volt köztük, talán a legnagyobb a rektor. Vas Zoltánnak a tiszalöki vízlépcső építésének idején mondott szavai akkoriban mit sem számítottak: "Nézzé, nekem többet ér az olyan polgár, amilyen maga is, aki érti a szakmát és az országért dolgozik, mint az olyan kommunista, aki csibész.”” Részlet Árpási Zoltán, 2006. kötetéből.

14. „A Műegyetemen hamis vádak alapján elítélték, és - ahogy az ember egy kutyát kirúg az ajtón - egyik napról a másikra elbocsátottak.” Részlet Árpási Zoltán, 2006. kötetéből.

Megbízott utódja a dékánhelyettes, Salamin Pál egyetemi docens lett.

15. A forradalom idején regnáló két műegyetemi rektort, Gillemot Lászlót és Cholnoky Tibort július 31-én váltották le tisztségükről. Cholnoky helyére Rados Kornél került, aki korábban már egyszer betöltötte a rektori tisztelet.

16. 1957. augusztus 5.

17. Ez 1957-ben meg is történt.

18. Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Évkönyve – 1956/57 tanév. Bp., 1959.

19. Nem véletlen, hogy az Évkönyv csak 1959-ben jelent meg, a korábbi keménytablás vázsonkötésű évkönyvekhez képest puha fedéllel, fél terjedelemben és erősen sárguló lapokon. A műegyetemi „ellenforradalmi események” összefoglalását Rados Kornél rektori hivatalának főelőadója, Tihanyi József szerkesztette. Mosonyi Emil, a vele 2006. november 22-én folytatott telefonbeszélgetés során megerősítette mindazt, amit az Évkönyv tevékenységével kapcsolatban megemlített.

mások horthysta katonatisztek, vagy gyermekeik voltak.”

„Hogyan képzelték a „tisztogatást”? Erre következtetni lehet Mosonyi Emil egy beszédének az új káderpolitikával foglalkozó részéből: „...az ún. jó kádereket azonnal el kell távolítani, sőt, egy részüket a büntető szerveknek kell átadni...”.”²⁰

Ha a kiragadott példák alapján bárki más következtetést vonna le, akkor gyorsan le kell szögezni: az akkor 46 éves Mosonyi Emil professzor természetesen nem volt a műegyetemi forradalmi mozgalmak „motorja”! Nem irányította az eseményeket, hanem sok-sok kollégája társaságában inkább részese volt azoknak! Tette a dolgát úgy, ahogy azt jónak látta!

Nem sokkal azután, hogy eltávolították a műegyetemről, a VIZITERV-nél betöltött igazgatói beosztása is megszűnt. Igaz, Dégen Imrének, a vízügyi szolgálat vezetőjének támogatásával a „frontvonalból” a második vonalba tudott visszavonulni, egy ideig a vízierőmű tervező iroda és a VITUKI igazgatóhelyetteseként tevékenykedett, és továbbra is aktívan részt vett a szakmai tudományos munkákban. A hazai műegyetemi oktatásba azonban már nem engedték újra bekapcsolódni. Ha arra gondolunk, hogy egy 1957-ből²¹ származó titkosszolgálati jelentés miként foglalkozott személyével, akkor ezen nem is lehet csodálkozni:

„Hankó Zoltán és Mosonyi Emil műegyetemi tanárok kijelentették, hogy a mostani nemzeti elnyomás napjaiban fontos, hogy az egyetemi oktatók »igazi hazafiságra és összetartásra neveljék a jövő értelmiségét, természetesen úgy, hogy ne legyen észrevehető«. Elmondották azt is, hogy már évek óta ezt csinálják.”

Mosonyi Emil 1964-ben a karlsruhei műszaki egyetem meghívását elfogadva nem tért vissza Magyarországra. Egyetemi tanárként, intézetigazgató professzorként, az árvízvédelem, folyószabályozás, öntözés és belvízi hajózás szakértőjeként bejárta világot, s napjainkban 96 évesen, a vízerőhasznosítás nemzetközileg is egyik legismertebb tudósa.

20. Mosonyi elmondása szerint ez a beszéde olyan körülmények között hangzott el, amikor zúgott a terem, leszámolást követelve mindazokkal (tanárokkal, személyzetisekkel, párttitkárokkal, az osztályalapú numerus clausus alkalmazóival), akik a Rákosi-rendszerben a túlteljesítők táborába tartoztak. Ilyen helyzetben a törvényesség betartására való hivatkozás, a hangoskodók lecsillapítására szolgált.

21. UjHORIZONT, XXXI.évfolyam, 2003., 5. szám, http://ujhorizont.ngo.hu/2003_5/16.html